

113. TORSTAINA 26. MARRASKUUTA 2009 kello 16.00

4) Laki omaishoidon tuesta annetun lain ja tuloverolain muuttamisesta

Lakialoite

Keskustelu

Anneli Kiljunen /sd (esittelypuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Omaishoitajien tilanne on maassamme tällä hetkellä kohtuuttoman turvaton. Isoja ongelmia on useita eri puolilla Suomea. Nyt käsittelyssä olevan lakialoitteeni tavoite on ratkoa näitä vaikeita kysymyksiä ja parantaa omaishoitajien asemaa. Aloitteen sisältämät toimet vastaavat myös Omaishoitajat ja Läheiset -Liiton tavoitteita. Heillä on omaishoidon arjesta vahva kokemus ja asiantuntijuus ja sitä kautta saatu näkemys tuen oikeudenmukaisesta ja kestävästä kehittämisestä.

Arvoisa puhemies! Muutamia huomioita nykytilasta.

Ensinnäkin omaishoidon tukijärjestelmä on hyvin epätasainen eri puolilla maata. Tähän on useita eri syitä. Vuonna 2006 hyväksytty omaishoitolaki ei anna subjektiivista oikeutta omaishoittoon, ja hoito on määrärahasidonnaista. Niinpä kunnat saavat tehdä itsenäisesti oman harkintansa mukaan sopimuksia omaishoidosta. Omaishoidon tukea arvioidaan epätasaisesti, sillä kunnissa voi olla hyvinkin erilaisia näkemyksiä omaishoidon tuen tarpeesta. Kun valtakunnallisia kunnollisia kriteereitä ei ole määritelty, ei myöskään omaishoidon moninaisuutta ja yksilöllisyyttä huomioida riittävästi.

Omaishoidon hoito- ja palvelusuunnitelmat, joiden pitäisi olla koko hoidon perustana, ovat usein ylimalkaisia. Sen vuoksi hoidon tueksi annetut palvelut ovat pääosin vähäisiä ja jopa olemattomia. Omaishoitotilanteissa perheet helposti jätetään selviämään yksin, vaikka hoitosopimuksen kunnan kanssa pitäisi olla molempia osapuolia velvoittava kantamaan oman vastuunsa ja toimimaan yhteistyössä. Tällä hetkellä omaisilta odotetaan sitoutumista hoitoon, mutta kunnilta ei.

Oman vaikeutensa tähän epätasaisuuteen tuo nyt myös kuntien taloudellinen tilanne. Kun useissa kunnissa on ajautettu säästölistojen laatimiseen, omaishoitajasopimukset ja hoidon tukipalvelut ovat joutuneet vaaravyöhykkeelle. Näin entisestään korostuvatkin kuntien väliset suuret erot ja omaishoitajien turvaton asema.

Arvoisa puhemies! Ongelmia on myös omaishoitajien lakiin perustuvien vapaapäivien pitämisessä. Monet omaishoitajat eivät voi pitää kolmea lakisääteistä vapaapäiväänsä kuukaudessa, koska kunta ei järjestä sopivaa sijaishoitoa hoidettavalle vapaapäivien ajaksi. Myöskään yhä yleistynyt palvelusetelin käyttö vapaapäiväjärjestelynä ei toimi tyydyttävästi, ja palvelusetelin arvo jää usein niin alhaiseksi, että se riittää vain osaan niistä palveluista, joita vapaapäivien viettäminen edellyttäisi.

Omaishoitajien työ on usein raskasta ja sitovaa, kokonaisvaltaista vastuun ottamista, ja ilman vapaapäiviä työ on monella tavalla uuvuttavaa. Yksinäisyys ja uupuminen ovat lisänneet myös riskiä masentumiseen ja oman terveyden menettämiseen. Omaishoitajalla on oltava oikeus myös oman elämänsä elämiseen, omiin harrastuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin.

Arvoisa herra puhemies! Esitän lakialoitteessani, että omaishoidolle viimein luodaan koko maahan soveltuvat samanlaiset kriteerit ja omaishoidon taloudellisen tuen maksatus siirretään Kelalle.

Omaishoidossa Kelan ja kuntien työnjaon on oltava selkeä. Kela maksaa omaishoidon tuen omaishoitajalle, mutta kunnat huolehtivat omaishoitajaperheiden tukipalveluista. Olennaista on, että kunta ja omaishoitajaperhe tekevät omaishoittoon liittyvän palvelusopimuksen, joka perustuu yksilölliseen hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Suunnitelmassa paitsi määritellään avun ja tukipalveluiden tarve myös arvioidaan niiden saatavuus. Näin hoitaja ja hoidettava voivat luottaa hoidon jatkuvuuteen ja kunnan tukeen.

Aloitteessa puututaan myös tuen määrään ja sen verotukseen. Alimmaksi tuen määräksi ehdotetaan 450:tä euroa kuukaudessa ja ympärivuorokautisessa hoidossa 850:tä euroa kuukaudessa. Lisäksi kunnat voivat edelleen maksaa raskaaseen ja ympärivuorokautiseen hoitoon kunnallista omaishoidon tukea. Esitän, että omaishoidon tuen palkkiosta peritään vain pakolliset eläke- ja sotumaksut, jolloin vero ei missään tilanteessa nousisi yli 10 prosentin. Terveysttä ja työssäjaksamista ajatellen on myös tärkeä saada

omaishoitajat työterveyshuollon piiriin, ettei oma terveys pääse unohtumaan ja heikentymään hoitotyössä. Esitän, että työterveyshuollosta vastaa se kunta, jonka kanssa omaishoitaja on sopimuksen tehnyt. Koska omaishoidon rahamääräinen tuki aiheuttaa ongelmia muun muassa varhaiseläkkeellä olevalle omaishoitajalle ja vaikuttaa muutenkin sosiaalietuuksiin, ehdotan, että tuki olisi etuoikeutettua tuloa sosiaalietuuksista päätettäessä.

Aloitteessa esitetään myös, että omaishoitajalla tulee olla mahdollisuus saada työttömyysturvaa, jos hän on työmarkkinoiden käytettävissä. Omaishoitajan mahdollisuudet saada työttömyysturvaa on selvennettävä lainsäädännöllä, koska työministeriön ohjeet eivät ole osoittautuneet riittäviksi. Työvoimatoimikunnat ovat yleensä aivan kategorisesti evänneet omaishoitajilta mahdollisuuden työttömyyskorvaukseen. Myös työttömyysturvan työssäoloehto laskettaessa tulee laskea työksi aika, jonka henkilö on ollut omaishoitajana.

Arvoisa puhemies! Myös sosiaaliturvan uudistamista pohtiva Sata-komitea on työskennellyt omaishoidon uudistamiseksi. Erilaisista vaihtoehdoista on puhuttu mutta yhteistä näkemystä ei vielä julkisuuteen ole esitetty. Ajatuksia on ollut tuen siirtämisestä Kelaan sekä hoitotukien yhdistämisestä omaishoitotukeen. Suhtaudun erittäin kriittisesti hoitotukien ja omaishoidon yhdistämiseen. Jos yhdistäminen tehdään, se ei saa heikentää tuensaajien asemaa. Eläkkeensaajan hoitotuet ja omaishoidon tuki ovat pieniä, toimeentuloa turvaavia etuuksia, joiden muutokset voivat vaikuttaa olennaisesti pienituloisten ihmisten talouteen. Kun kyse on päivittäisestä elämän turvaavasta rahasta, on selvää, että sillä on suora yhteys myös terveydentilaan ja hyvinvointiin. Sata-komitean tekemien muutosten onkin syytä olla hyvin perusteltuja ja kokonaishyvinvointia lisääviä, jotta ne voidaan hyväksyä.

Sata-komitean tehtävänä on myös tehdä omaishoidosta aito ja houkutteleva vaihtoehto. Yhteiskunta ei selviä ilman omaishoitajia. Ei voi myöskään olettaa, että omaishoito on ihmisille itsestäänselvyys. Omaishoidon pitää perustua vapaaehtoisuuteen. Omaisia ei saa ajaa nurkkaan ja pakottaa omaishoitoon sen takia, ettei yhteiskunta kanna huolta ja ota omaa vastuutaan ihmisten hyvinvoinnista ja elämästä. Vastuu on yhteinen, ja tämä yhteisvastuu konkretisoituu hyvin laadukkaalla ja toimivalla omaishoidolla.

Arvoisa herra puhemies! Lopuksi vielä muutama sana kuntataloudesta.

Kunnat ovat kuluneen vuoden aikana kiristäneet omaishoitajien tilannetta karsimalla palveluja, irtisanomalla voimassa olevia omaishoitosopimuksia ja jäädyttämällä uusien sopimusten teon. Omaishoitajia ei ole kuultu eikä asiakkaan etua tai kokonaistilannetta ole huomioitu, vaan on toimittu yksipuolisesti sanellen.

Omaishoitajat ja Läheiset -Liiton delegaatio kävi syyskuun lopussa jättämässä oikeusasiamiehelle kantelun omaishoidon tilasta. Haluamme tietää, onko lakia rikottu, kun omaishoitajat on jätetty monessa tilanteessa yksin vastaamaan hyvinkin vaativista hoidoista eikä korvaavia palveluja ole tarjottu eikä pyydettyä annettu. Usein omaishoitotilanne vaikeutuu ajan myötä, kun hoidettavan kunto heikkenee. Tällöin sopimuksiin on nimenomaan lisättävä tukipalveluja.

Kunnat ovat perustelleet omaishoitosopimisten purkamisia tai heikennyksiä taloudellisilla syillä. Se ei voi olla kestävä perustelu. Jos omaishoitajat sanoisivat sopimukset irti ilmoittaen, etteivät enää suostu hoitotyöhön, se tulisi todella kalliiksi yhteiskunnalle. Pelkästään ne 60 000 laitospaikkaa ihmistä, joita omaishoitajat tällä hetkellä hoitavat kotonaan, maksaisivat laitoksissa jopa yli miljardi euroa. Omaishoitajat tekevät taloudellisesti ajatellen erittäin arvokasta työtä.

Kuntien taloudellinen ahdinko ei saisi johtaa lyhytnäköisiin ratkaisuihin, joilla heikennetään ihmisten elämänlaatua ja pitkällä aikavälillä lisätään kunnan kustannuksia. Järkevää, inhimillisesti ja taloudellisesti kannattavaa kuntapolitiikkaa olisikin panostaa omaishoitoon eikä päinvastoin.

Me sosialidemokraatit olemme vaatineet toistuvasti vaihtoehtobudjetissamme hallitukselta vahvempaa kuntapalveluiden rahoittamista. Olen jättänyt ensi vuoden budjettiin myös oman aloitteeni, jossa esitän 30 miljoonan kohdennettua määrärahaa omaishoidon tuen ja tukipalveluiden vahvistamiseen kunnissa.

Merja Kyllönen /vas: Arvoisa herra puhemies! Haluan esittää vahvan tukeni ed. Anneli Kiljusen tekemälle lakialoitteelle, ja perustelen sitä sillä omakohtaisella kokemuksella vuosista 1988-1996, kun sain

omaishoitajan pienenä tyttärenä seurata sitä kamppailua siinä ajassa, jolloin ei ollut vielä yhtään ainutta vapaapäivää, ei rahallista tukea ja vielä vähemmän henkistä tukea.

Kyllä täytyy sanoa, että se tehtävä on niin haasteellinen ja vastuullinen, ja kuka sen tänä päivänä omalle kontolleen ottaa, sitä täytyy kyllä yhteiskunnan ja poliittisen koneiston arvostaa ja toimia siihen suuntaan, että niin omaishoitajan korvaus, verotus, eläke-edut kuin se apu, mitä omaishoitajalle voidaan tarjota, ovat kohdillaan. Mikään ei ole niin surullista kuin seurata läheltä ja nähdä sitä tuskaa, mitä omaisen sairastuminen ensinnäkin perheessä tuottaa, ja mitä se toimeentulon, työpaikan ja käytännössä koko ehkä yhden kymmenvuotisen ihmiselämän osuuden menettäminen sillä hetkellä tarkoittaa, ja mitä se yhteiskunnallisesti myös pitkällä juoksulla merkitsee.

Minna Sirnö /vas: Arvoisa puhemies! Omaishoitajat ovat viime vuodet eläneet lähinnä tyhjillä lupauksilla. Vuodesta toiseen omaishoitajille on vakuutettu, että juuri nurkan takana on odottamassa se parannus, jonka hyvä hallitus tuo, ja jonka myötä omaishoitajien kaikki huolet katoavat.

No, näin ei ole valitettavasti tapahtunut. Siksi mielestäni onkin hienoa, että täällä eduskunnassa samanaikaisesti on useampia omaishoidon tukeen ja omaishoitajien asemaan liittyviä lakialoitteita, joista yksi on vasemmistoliiton omissa nimissä menevä lakialoite, joka on hyvin saman sisältöinen kuin nyt ed. Anneli Kiljusen täällä esittelemä aloite. Toinen on vuoden takainen ed. Merja Kyllösen verovapausaloite, jotka molemmat myös ovat samalla lailla tukemassa sitä todellisuutta, että omaishoitajat tällä hetkellä ovat myös taloudellisesti erittäin kurjassa asemassa.

Mielestäni on erinomaista, että nämä aloitteet ovat täällä yhtä aikaa, koska ne mielestäni osoittavat, että oppositiolla on ollut kyky luoda kohtuullisen pienistä eväistäkin, koska meillä ei ole sitä samaa koneistoa käytettävissä, mikä hallituksella on lakien tuomiseen. Meillä kohtuullisen pienilläkin eväillä olemme pystyneet näyttämään, että muutos parempaan omaisten elämässä on mahdollista. Niinpä onkin pakko sanoa, että tämä hallituksen viivytystaktiikka, omaishoitajien hautaaminen Sata-komiteaan vuosiksi on ihan selkeää viivytystaktiikkaa, jonka tarkoituksena ei olekaan ehkä tuottaa parasta mahdollista tulosta omaisille.

Kyllä minun mielestäni hallituksen vakavasti pitäisi miettiä sitä, että jos me oppositiossa ilman sitä ministeriön sisäistä koneistoa pystymme tuottamaan näin hyvää tulosta, niin omaishoitajan aseman parantaminen ei todellakaan ole kiinni ajasta, vaan se on kiinni tahdosta.

Lauri Oinonen /kesk: Arvoisa puhemies! Käsiteltävänä oleva lakialoite tuo erittäin hyviä asioita esille ja toivon, että ne saavat valiokunnassa ansaitsemansa huomion ja kannatuksen. Omaishoitajat, niin kuin täällä on tässä yhteydessä ja monta kertaa aiemminkin sanottu, tekevät hyvin arvokasta työtä. Jos sen arvo mitattaisiin yhteiskunnan laitoshoidon hinnalla, niin puhuttaisiin hyvin moninkertaisista euromääristä kuin mitä omaishoidon korvaukset valitettavasti tällä hetkellä ovat.

Täällä on tuotu ajatus, että omaishoito saataisiin Kelan korvattavaksi, se olisi mielekäs siinä mielessä, että kuntien eriarvoisuus tässä suhteessa poistuisi. Kannatan, että nämä esitetyt asiat saavat myöskin huomion Sata-komiteassa, ja todella toivon, että niistä syntyisi aikanaan myös valmisteltu hallituksen esitys.

Kari Uotila /vas: Arvoisa puhemies! Kannatan myöskin ed. Kiljusen lakialoitetta ja sen sisältöä. Kiinnitän tässä yhteydessä huomiota siihen, että kun tarkastusvaliokunta teki selvityksen ja raportin informaatio-ohjauksen toimivuudesta sosiaali- ja terveystaloudessa, siellä kiinnitettiin erityisesti kahteen asiaan huomiota. Toinen oli kouluterveydenhoito ja toinen oli omaishoito. Ne selvitykset kiistatta osoittivat sen, että riippuen siitä, missä kunnassa asukkaat on, missä kunnassa he ovat omaishoidon tarpeessa tai ovat omaishoitajia, niin nämä palvelut ovat hyvin eritasoisia. Vaikka minimistä on säädetty ja reunaehdoja on asetettu, niin tämä perustuslaillinenkin oikeus saada hoivaa omaishoidon muodossa, vaihtelee asuinkunnasta riippuen.

Sen vuoksi tämä ed. Kiljusen lakialoite siltäkin osin, että se tähtää yhdenmukaisiin kriteereihin ja yhdenmukaiseen kohteluun kansalaisten kesken riippumatta asuinkunnasta, on juuri oikea. Omaishoitajat tekevät arvokasta työtä ja mikäli se työ jollain muualla tavalla järjestettäisiin, niin se olisi inhimillisesti huonompaa ja ennen kaikkea se olisi yhteiskunnalle huomattavasti kalliimpaa. Eli kaikki tuki omaishoitajille ja heidän tekemälleen arvokkaalle työlleen.

Jouko Laxell /kok: Herra puhemies! Omaishoitajan työ on todella arvokasta, kuten täällä on useassa puheenvuorossa tietysti todettu, mutta mielestäni siitä saatava palkka on todella huomiota herättävän alhainen.

Minna Sirnö /vas: Arvoisa herra puhemies! Kerkisin juuri ruveta kirjoittamaan, että kehu ed. Laxellin puheenvuoroja. Se loppuikin yllättäen siihen. Olen samaa mieltä ed. Laxellin kanssa, että korvaus, mitä tällä hetkellä omaishoitajatyöstä annetaan on liian alhainen. Mutta vielä pahempi seikka on se, että niin kuin ed. Uotila sanoi, sitä korvausta jaetaan Suomessa eriarvoisin kriteerein, jotka muun muassa jättävät mielenterveyskuntoutujien omaiset lähes täysin ilman edes sitä vähäistä korvausta.

Mielestäni se hätä, mikä tällä hetkellä kentällä on paitsi tämä yhdenvertaisuusnäkökulma on se, että omaishoidon tuesta maksettava korvaus ei ole riittävä. Niin vielä tätä tilannetta pahentaa se, että hallitus on sitoutunut vähentämään laitospaikkoja terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden osalta, sitoutunut vähentämään niitä suorastaan rajusti.

Mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että tämä hoito- ja hoivavastuu siirtyy entistä enemmän sinne perheille. Entistä enemmän niille omaisille, joista vain osa saa edes sitä erittäin liian pientä korvausta nykyiselläänkään. Mielestäni omaishoitajien tuella ja omaishoitajan aseman parantamisella ei yksinkertaisesti enää voi leikitellä vuodesta toiseen vaalilupausten muodossa. Vaan se pitää olla asia, jonka me hoidamme ennen kuin hallitus alkaa toteuttaa tätä erittäin rankkaa laitoshoitopaikkojen alasajoa.

Anneli Kiljunen /sd: Arvoisa puhemies! Ensinnäkin haluan kiittää näitä kaikkia edellisiä puheenvuoroja siitä vahvasta tuesta, jonka lakialoitteeni on nyt saanut tässä keskustelussa, ja täytyy myös todeta se, että kuten meidän perheessämme on ollut omaishoitosuhte, niin näkee, että myös kollegat ovat saaneet kokea tämän saman tilanteen omassa perhetilanteessa, joka tietenkin tuo ihan uudenlaisen ulottuvuuden koko tähän omaishoitokeskusteluun.

Omaishoitajat ja Läheiset -Liitto on kantanut nimenomaan tätä samaa huolta, ja me olemme kantaneet puolueena samaa huolta siitä, että meillä valtakunnassa ei ole yhtenäisiä kriteerejä siitä, miten omaishoito pitäisi nähdä ja arvioida.

Aivan kuten ed. Sirnö toi yhden esimerkin mielenterveyskuntoutujien osalta, niin käytännössä heidät on sivuutettu kokonaan koko omaishoidosta.

Nyt olemme käyneet keskustelua ministeriön kanssa tästä asiasta, ja Omaishoitajat ja Läheiset -Liitto on yhdessä Raha-automaattiyhdistyksen kanssa rakentaneet yhteiset valtakunnalliset kriteerit, joissa huomioidaan niin omaishoidettavan tilanne, hoitajan tilanne, koko sen perheen tilanne sekä olemassa olevat fyysiset tilanteet, joka tuo sen omaishoitajuuden kokonaisuuden entistä paremmin näkyväksi ja arvioitavaksi.

Silloin se mahdollistaa myös sen, että kun omaishoidon tuki toivottavasti tulevaisuudessa siirretään Kelalle, niin näitten yhtenäisten kriteereitten rakentaminen Kelan arvioitavaksi on silloin parempaa ja silloin se on myös oikeudenmukaisempaa, ja se huomioi muun muassa sellaiset ryhmät kuten mielenterveyskuntoutajat, jolloin huomioidaan myös heidät paremmin tässä koko kriteeristössä. (-)Tällä hetkellä ollaan käyty Ravan avulla tai hoidettavan fyysisten probleemien kautta lähestytään tai sitten joittenkin sitovuuskäsitteitten kautta yksipuolisesti arvioidaan, mikä se omaishoidon kokonaistilanne on. Toivoisin, että myös tämä kriteeristö, jonka Omaishoitajat ja Läheiset -Liitto yhdessä Raha-automaattiyhdistyksen kanssa on rakentanut, niin se tulisi myös sitten vahvempaan jatkokäyttöön myös ministeriön ja Sata-komitean valmistelussa.

(www.eduskunta.fi /istuntopöytäkirja 113/2009.)